

הוויכוח על מקורם של הרומאים

מאת ד"ר דאגלס שר

קיים ויכוח גדול סביב סיפור מוצאם של העם הרומני; יש הסוברים כי אנו צאצאים של הגירה אחת מצפון הודו, ויש הסוברים כי איננו צאצאים של הגירה אחת מהודו. המדע הוכיח, מעבר לכל ספק, כי לרומנים יש שורשים הודיים.

עם זאת, ישנן כמה סוגיות שנותרו בלתי פתורות.

בהתבסס על בדיקות DNA שביצענו בקרב 10 קבוצות אתניות רומניות שונות באירופה (רומונגרו סלובקיים, סינטי מפימונטה ועוד), הממוצע של המוצא ההודי בכל הקבוצות הוא כ-15.9%. משמעות הדבר היא שהאנשים שבדקנו הם, בממוצע, 84% ממוצא לא הודי. מכיוון ש-84% גדול מ-16%, אנו סבורים ש-84% הוא נתון חשוב שראוי לבחון. בחינת המוצא עם האחוז הגבוה יותר עשויה לחשוף את ההיסטוריה העשירה של עם גדול.

יתר על כן, בדיקות DNA לשם איתור שורשים עברו כברת דרך ארוכה בעשר השנים האחרונות. כיום אנו יודעים יותר על משמעותו של המונח "15% שורשים הודיים". כעת אנו יכולים לקבוע מאיזה חלק של הודו היא מגיעה, לאיזו קבוצה אתנית בהודו היא שייכת, ואפילו את המקצועות והדתות של קבוצות אתניות אלה. כיום אנו יודעים שאנשים המראים מוצא טלוגו או קנדה הם צאצאים של צורפים, כספנים וחרשי ברזל. (רבים מהמשתתפים בבדיקה שלנו נמצאו חיוביים לשניהם!)

לאחר בדיקת DNA של 350 רומנים מ-12 מדינות, עלו כמה עובדות מרכזיות לגבי 84% ה"אחרים".

1. ראשית, המוצא ההודי שלנו אינו עיקרי; הוא חלק מהמוצא שלנו. על סמך בדיקות ה-DNA של המוצא של קבוצות רומניות שונות באירופה, אחוז המוצא ההודי לעומת המוצא הלא-הודי נראה כך בקרב הקבוצות השונות:

מוצא לא-הודי	מוצא הודי	
75.28	24.72	לובארי
77.5	22.5	רומונגרו
80.6	19.40	סינטי גרמני
81.83	18.17	גטאנו ספרדי
85.73	14.27	מנוש
89.61	10.39	פיאמונטה סינטי
90.57	9.43	אנגלו-רומני
91.90	8.1	ג'ניש
84.1275	15.8725	ממוצע

הקבוצות שבדקנו הן בין 75.28% ל-91.90% לא-הודיות במוצאן. המחקר שלנו מצביע על כך שבקרוב כל הרומנים שבדקנו, המוצא ההודי הוא חלק קטן יותר ממוצאם. התמקדנו במוצא הלא-הודי הגדול יותר, 75%-91%.

המחקר שלנו עם קבוצות הרומאים שבדקנו חשף דבר מוזר: רוב המוצא ה"לא-הודי" מקורו בפזורה היהודית וכולל אירופאים (יהודים אשכנזים וספרדים), צפון אפריקאים (יהודים מרוקאים, אלג'יריים, תוניסאים ולובים), חצי האי ערב (יהודים תימנים), יהודים איראנים, קווקזים (יהודים גאורגים ואזרים), מרכז אסיה (יהודים אוזבקים), הודו (בני מנשה ויהודים מקוצ'ין) ואסיה (יהודים מקייפנג).

השפע העצום של מוצא יהודי, ללא תיעוד כתוב של האופן שבו מוצא זה הגיע לקהילת הרומאים, והמגוון של קבוצות אתניות יהודיות אלה, מעלים יותר משאלה אחת. איך ייתכן שקבוצה תהיה יהודית באופן כה מובהק ולא תדע זאת? או שמא הם יודעים זאת? יותר ממשותף אחד, כשנאמר להם שהם בעיקר ממוצא יהודי, אומר: "אה, תמיד ידענו את זה".

ממצא זה עשוי להיות נכון רק עבור הקבוצות שבדקנו. קבוצות אחרות עשויות שלא להציג תוצאות אבות קדומים דומות. אך הוא נכון בוודאות עבור 350 האנשים שהתנדבו להיבדק.

2. בתחילה, חילקנו את המוצא של 350 האנשים שנבדקו למוצא הודי ומוצא לא הודי. בשלב מסוים, התברר שהקו בין מוצא הודי למוצא לא הודי היה מטושטש.

המוצא ההודי שלנו התגלה כמורכב יותר ממה שדמיינו בתחילה. ראשית, לרוב הנבדקים היה אחוז קטן של מוצא יהודי תימני. זה מעניין, כי היהודים התימנים הקימו את הקהילות היהודיות בהודו בין 100 לפנה"ס ל-200 לספירה בחוף הדרומי של הודו. בנוסף למוצא היהודי התימני, גילינו שבכל הקבוצות שנבדקו, המוצא היהודי-הודי גובר על המוצא ההודי.

לפיכך, ההבחנה בין מוצא אינדיאני למוצא לא-אינדיאני, במקום להיות קו תיחום, הצביעה על רצף. 16% מהמוצא האינדיאני, במקרים רבים, התגלה כמוצא יהודי-אינדיאני. ו-84% מהמוצא הלא-אינדיאני התגלה כמוצא יהודי מכל הסוגים. נראה כי אנו צאצאים של יהודי אירופה, יהודי הודו ויהודי האזורים שבין שתי נקודות אלה. מה שהיה פעם קו ברור וחד משמעי, בין מוצא הודי למוצא לא-הודי, הפך להיות לא כל כך ברור וחד משמעי. מה שמחק את הקו הברור היה המוצא היהודי, הן באחוזים ההודיים והן באחוזים הלא-הודיים.

3. כל 350 האנשים שנבדקו עד כה מפגינים מוצא יהודי רב-שכבתי מארבע קצוות הפזורה היהודית (בין 75.28% ל-91.90%). יש רק מודל אחד, מבוסס היסטורית ואקדמית, שיכול להסביר מוצא מוזר זה. ייתכן שאנו צאצאים של סוחרים יהודים נודדים, אשר בין 1000 לפנה"ס ל-1500 לספירה נסעו בקרוואנים (בית נייד ומקום עסקים), בקבוצות משפחתיות (קראוונים), מאנגליה להודו, ומהודו לאנגליה. סביר להניח שבמהלך מאות השנים, סוחרים בינלאומיים אלה ספגו DNA יהודי מכל רחבי הפזורה היהודית. ייתכנו הסברים אחרים, אך זהו ההסבר הבולט ביותר.

מודל רשת הגירה דו-כיוונית של הרדנים-רומנים

במקום:

צפון-מערב הודו → פרס → מרכז אסיה → האימפריה הביזנטית → אירופה מודל חלופי,

מדויק מבחינה היסטורית וגנטית, הוא:

צפון-מערב הודו ⇌ פרס ⇌ מרכז אסיה ⇌ האימפריה הביזנטית ⇌ אירופה

עם ענפים נוספים מזרחה ודרומה:

פרס ⇌ מסופוטמיה ⇌ לבנט

מרכז אסיה ⇌ אפגניסטן ⇌ צפון-מערב הודו האימפריה הביזנטית ⇌

אנטוליה ⇌ פרס

אירופה ⇌ האימפריה הביזנטית ⇌ מרכז אסיה

אם נניח לרגע שאבותינו היו סוחרים נודדים יהודים, אזי מוצא אתני יהודי אחד, שנמצא כמעט בכל המשתתפים, הופך לרלוונטי במיוחד.

אוזבקיסטן ויהודי אוזבקיסטן

מבין 350 המשתתפים במחקרים הגנטיים שלנו, בממוצע, 80% היו ממוצא יהודי-אוזבקי. לדוגמה:

קבוצה אתנית רומנית אחוז הקבוצה עם מוצא יהודי-אוזבקי

אנגלו-רומנית	100
סינטי גרמני	100
לובארי סלובקי	100
רומונגר סלובקי	90
גיטאנו ספרדי.	90
מנוש	70
ג'ניש	60

מהי המשמעות של מוצא יהודי-אוזבקי זה?

אוזבקיסטן והיהודים האוזבקים

אוזבקיסטן תפסה מקום מרכזי בסחר בדרך המשי. היא שוכנת בצומת דרכים גיאוגרפי המחבר בין סין, הודו, פרס והעולם הים תיכוני. ערים מרכזיות כגון סמרקנד, בוכרה וחיבה הפכו למרכזים מסחריים משגשגים, שבהם סוחרים סחרו במשי, תבלינים, מתכות יקרות, טקסטיל, כלי זכוכית ומכתבים. ערים אלה לא היו רק שווקים, אלא גם מרכזים פיננסיים, תרגום ותרבותיים.

אוזבקיסטן הייתה מקום שבו סוחרים ממזרח אסיה, העולם המוסלמי ואירופה נפגשו. סמרקנד הייתה ידועה כאחת הערים העשירות והקוסמופוליטיות ביותר באירואסיה, ושימשה כתחנת מעבר מרכזית לשיירות שחצו את המדבריות וההרים של מרכז אסיה.

בזכות מיקומה האסטרטגי, אוזבקיסטן אפשרה לסחורות, טכנולוגיות, רעיונות דתיים ושפות לנוע בכיוונים רבים. היא קישרה בין תרבויות רחוקות וקיימה את הרשתות הכלכליות שהגדירו את דרך המשי במשך יותר מאלף שנים.

בתקופת דרך המשי, הקהילה היהודית באזור אוזבקיסטן של ימינו, ובמיוחד בערים בוכרה וסמרקנד, מילאה תפקיד חשוב בסחר למרחקים ארוכים ובחילופי תרבות ברחבי מרכז אסיה. יהודים אלה, המכונים כיום לעתים קרובות "יהודי בוכרה", היו חלק מרשת רחבה יותר של סוחרים יהודים בגולה, שחיברה בין פרס, מסופוטמיה, הודו והעולם הים-תיכוני. הם דיברו בשפות איראניות מקומיות, במיוחד בניבים יהודיים-פרסיים, מה שהקל על התקשורת עם שותפיהם המסחריים הפרסים והמרכז-אסייתיים. מיקומם האסטרטגי איפשר להם לשמש מתווכים בסחר בסחורות כגון משי, תבלינים, אבני חן, טקסטיל ומתכות.

בנוסף למסחר, הם קיימו מוסדות דתיים, בתי ספר והנהגה קהילתית, תוך שימור החיים הדתיים היהודיים והתאמה לסביבה התרבותית המגוונת של מרכז אסיה. תיאורים היסטוריים של גיאוגרפים ומטיילים מוסלמים מצביעים על כך שסוחרים יהודים היו משתתפים מכובדים במסחר בדרך המשי, וקהילותיהם התקיימו במשך מאות שנים. הדבר מעיד על חשיבותה של אוזבקיסטן כמרכז יציב ומשפיע ברשתות הסחר המקושרות של אירואסיה.

יהודי אוזבקיסטן עמדו במרכז דרך המשי. הסוחרים היהודים הנוודים, שסחרו מאנגליה להודו ובחזרה, עברו דרך אוזבקיסטן ועשו עסקים עם יהודי אוזבקיסטן. הדרך הטובה ביותר לבסס יחסי מסחר הייתה באמצעות נישואים. מסיבה זו, סביר להניח שהסוחרים היהודים הנוודים נישאו לבני משפחות יהודיות מאוזבקיסטן.

אם הרומנים שנבדקו הם אכן צאצאי הסוחרים היהודים הנוודים, אחוז גבוה של מוצא יהודי אוזבקי בקרבם יהיה הגיוני. אוזבקיסטן, בימים שבהם הסוחרים היהודים הנוודים נסעו, הייתה יעד מרכזי במסלולם. סביר להניח שהם ספגו DNA יהודי אוזבקי במהלך שהותם, מסחרם ומעברם.

מכיוון שהמורשת היהודית האוזבקית היא מרכיב מרכזי בכל האוכלוסיות הרומניות שנבדקו, נראה היה הגיוני לבחון את המוצא של 10 יהודים אוזבקים. קבוצת הבדיקה של 10 יהודים אוזבקים כללה אנשים ששני הוריהם היו יהודים אוזבקים. יתר על כן, הוריהם היו קרובי משפחה. לפיכך, המדגם היהודי האוזבקי היה יהודי אוזבקי טהור.

הרכב אתני ממוצע של 10 יהודים אוזבקים מרכיב אתני ממוצע %

36.84	מערב אסיה
22.91	ים תיכוני
15.84	דרום-מערב אסיה
10.87	דרום אסיה
7.41	מערב אירופה
2.97	מזרח אירופאים
0.94	צפון-מזרח אסיה
0.78	מזרח אפריקה
1.09	צפון-מערב אפריקה
0.39	דרום-מזרח אסיה
0.26	ניאו-אפריקאי

אם משווים את הרכב המוצא של יהודי אוזבקיסטן לזה של רבים מהרומנים שבדקנו, התוצאות דומות מאוד. מבחינה גנטית, חלק מהרומנים דומים מאוד ליהודי אוזבקיסטן. להלן תוצאות המוצא של 10 רומנים סלובקים.

הרכב אתני ממוצע של 10 רומנוגרו סלובקים

מרכיב אתני אחוז ממוצע

21.82	דרום אסיה
20.59	מערב אסיה
21.16	ים תיכוני
13.98	מערב אירופה
8.95	מזרח אירופאי
7.61	דרום-מערב אסיה
3.55	דרום-מזרח אסיה
1.28	מזרח אפריקה
0.82	צפון-מערב אפריקה
0.89	צפון-מזרח אסיה
0.27	פלאו-אפריקאים
0.06	ניאו-אפריקאים

10/9 מהרומנוגרו הסלובקים הם צאצאי בני מנשה (90%), 10/6 הם צאצאי יהודי קוצ'ין (60%) ו-10/9 (90%) הם צאצאי יהודי אוזבקיסטן.

**הרכב אתני השוואתי: יהודי אוזבק לעומת
רומונגרו סלובקי**

הפרש גבוה	אוכלוסייה	אתניות מרכיב	יהודי אוזבקיסטן ממוצע	רומונגרו סלובקיים ממוצע
מערב אסיה	36.84	20.59	16.25+	יהודי אוזבקיסטן
ים תיכוני	22.91	21.16	1.75+	יהודי אוזבקיסטן
דרום-מערב אסיה	15.84	7.61	8.23+	יהודי אוזבקיסטן
דרום אסיה	10.87	21.82	10.95+	רומונגרו
מערב אירופה	7.41	13.98	6.57+	רומונגרו
מזרח אירופה	2.97	8.95	5.98+	רומונגרו
דרום-מזרח אסיה	0.39	3.55	3.16+	רומונגרו
צפון-מזרח אסיה	0.94	0.89	0.05	כמעט זהה
מזרח אפריקה	0.78	1.28	0.50+	רומונגרו
צפון-מערב אפריקה	1.09%	0.82	0.27+	יהודי אוזבקיסטן
ניאו-אפריקאים	0.26	0.06	0.20+	יהודי אוזבקיסטן
פלאו-אפריקאים	0.00	0.27	0.27+	רומונגרו

ניתוח השוואתי זה מראה כי יהודי אוזבקיסטן ורומונגרו הסלובקיים חולקים מבנה אבות דומה, אך נבדלים זה מזה בפרופורציות האבות.

יהודי אוזבקיסטן נשלטים באופן מובהק על ידי מוצא איראני ומזרח תיכוני, המהווה 75.59% מההרכב הגנטי הכולל שלהם, מה שמשקף את נוכחותם ההיסטורית ארוכת השנים בפרס ובמרכז אסיה. לעומת זאת, הרומונגרו הסלובקיים מציגים מוצא דרום-אסייתי גבוה משמעותית (21.82%) כתוצאה ממוצאם היהודי בדרום-מערב הודו. הרומונגרו גם בעלי מוצא אירופי גבוה משמעותית (22.93%), המשקף תערובת גנטית שנוצרה בעקבות הגירתם לאירופה.

ההבדלים נובעים מכך שהקבוצות חיו במקומות שונים במהלך המאות האחרונות. יהודי אוזבקיסטן נשארו במערב אסיה והרומאיים עברו לאירופה. שתי האוכלוסיות שומרות על מרכיבים ים-תיכוניים ומערב-אסייתיים חזקים, המעידים על שכבות מוצא משותפות שמקורן באוכלוסיות הקשורות לאזורי דרך המשי ההיסטורית.

מסקנה משמעותית אחת היא שיהודי אוזבקיסטן הם, בממוצע, 10.87% ממוצא דרום-אסייתי. זהו המינימום. במקרים מסוימים, המוצא הדרום-אסייתי מגיע עד 18%. בנוסף לכך, 80% מהמוצא הדרום-אסייתי הוא ממוצא יהודי-הודי (יהודי קוצ'ין, בני מנשה).

ממצא גנטי זה עולה בקנה אחד עם ההיסטוריה המסחרית; הקהילה היהודית האוזבקית הייתה קשורה בקשרי מסחר עם הקהילות היהודיות בהודו.

כאן אנו נתקלים במצב פרדוקסלי. אחוז המוצא ההודי בקרב יהודי אוזבקיסטן זהה לאחוז המוצא ההודי בקרב כמה קבוצות אתניות רומניות. עם זאת, איש אינו מכנה את יהודי אוזבקיסטן "הודים". איש אינו אומר שיהודי אוזבקיסטן הם מהודו. הם מכונים "יהודי אוזבקיסטן". אף אחד לא היה מחשיב את המוצא ההודי, גם אם מדובר ביהודים הודים, כמוצא "הדומיננטי" של יהודי אוזבקיסטן. ובכל זאת, במקרה של העם הרומני, אותו אחוז של מוצא הודי גורם לכך שהעם הרומני ייקרא "הודי"?

מסקנה

לסיכום, כל הקבוצות הרומניות שנבדקו גילו קשר גנטי משמעותי למרכזים המסחריים באוזבקיסטן ובדרום הודו. בפרט, לקהילות היהודיות באוזבקיסטן ובהודו. חלק מהקבוצות יותר מאחרות. בעוד שכל הקבוצות מראות עקבות של הקהילה היהודית באוזבקיסטן, הלובארי הסלובקים נותרים הדומים ביותר ליהודי אוזבקיסטן. להלן דוגמאות לכך.

לובארי סלובקיים	
מוצא דרום-אסייתי ממוצע:	24.72
בני מנשה: 10/10	100
יהודי קוצ'ין: 10/10	100
יהודי אוזבקיסטן: 10/10	10

רומונגרו סלובקיים	
מוצא דרום-אסייתי ממוצע.	22.5
בני מנשה 10/9	90
יהודי קוצ'ין 10/6	60
יהודי אוזבקיסטן 10/9	90

ספרדים	
ממוצע מוצא דרום-אסייתי:	19.1
בני מנשה: 10 / 9	90
יהודי קוצ'ין: 10/7	70
יהודי אוזבקיסטן: 10/9	90

סינטי גרמנים	
ממוצע מוצא דרום-אסייתי:	19.04
בני מנשה: 10/10	100
יהודי קוצ'ין: 10/4	40
מוצא יהודי אוזבק: 10/10	100

מנוש	
מוצא דרום-אסייתי ממוצע:	14.91
בני מנשה: 10/9	90
יהודי קוצ'ין: 10/8	80
יהודי אוזבקיסטן: 10/7	70

אנגלו-רומני רומני	
ממוצע מוצא דרום-אסייתי:	9.43
בני מנשה: 10/10	100
יהודי קוצ'ין: 10/7.	70%

	ג'ניש
8.10	ממוצע מוצא דרום-אסייתי:
70	בני מנשה 10/7
80	יהודי קוצ'ין 10/8
60	יהודי אוזבקיסטן 10/6

כאשר בוחנים פן אחד של הקשר בין הרומנים ליהודים, הקשר בין יהודי אוזבקיסטן, מתגלים שלושה דרגות אוכלוסייה ברורות.

דרגה 1 — הקרבה החזקה ביותר ליהודי אוזבקיסטן (הקרובים ביותר לאוכלוסיית האבות הקדמונים)

- לובארי
- רומונגרו
- גיטאנו ספרדי

מאפיינים:

- המוצא הדרום-אסייתי הגבוה ביותר (~23–25%)
- הזיקה החזקה ביותר ליהודי אוזבקיסטן
- הפחות מדולל על ידי תערובת אירופית מאוחרת

דרגה 2 — זיקה בינונית ליהודי אוזבקיסטן

- סינטי מפייומנטה
- סינטי גרמני
- אנגלו-רומני
- מנוש

מאפיינים:

- מוצא דרום-אסייתי מתון (~14–20%)
- זיקה חזקה אך מצומצמת ליהודי אוזבקיסטן
- תערובת אירופית משמעותית

דרגה 3 — זיקה חלשה ביותר ליהודי אוזבקיסטן

- מאפייני

ג'ניש:

- המוצא הדרום-אסייתי הנמוך ביותר (8.1%)
- זיקה נמוכה ביותר ליהודי אוזבקיסטן
- תערובת אירופית גבוהה ביותר

הג'נישים הם הקבוצה הגנטית המרוחקת ביותר מהאוכלוסייה היהודית האוזבקית.

לסיכום, נחזור לתיזה המרכזית של מאמר זה. במוצע, 84% ממוצאיהם של בני העם הרומני אינם דרום-הודיים. ו-84% אלה הם משמעותיים. כאן הוכחנו, באמצעות בדיקות גנטיות, כי לכל הקהילות שנבדקו יש קשרים לנתיב הסחר האוזבקי והדרום-הודי. באופן ספציפי יותר, הם קשורים ליהודים שהעבירו סחורות מאוזבקיסטן היהודית לדרום הודו היהודית.

יש לנו ראיות גנטיות נוספות, המקשרות את קצוות אירופה, כולל ספרד וגרמניה, לאוזבקיסטן. לכל המשתתפים במחקר יש מוצא יהודי צפון-אפריקאי משמעותי (לוב, תוניסיה, אלג'יריה, מרוקו) ומוצא יהודי אירופי (ספרדי ואשכנזי). יתר על כן, בזכות ממצאים ארכיאולוגיים אחרונים, אנו יודעים שלכל הרומנים שנבדקו יש קשרים גנטיים למרכזי סחר יהודיים מימי הביניים באנגליה (בית הקברות בנוריץ' מהמאה ^{11-ה'}) ובגרמניה (בית הקברות היהודי בארפורט, ^{12-ה'}גרמניה מהמאה).

זה מחזיר אותנו לממצאי בדיקות ה-DNA שלנו. נראה כי סיפור המקור של הרומאים דומה יותר לזה:

צפון-מערב הודו ⇌ פרס ⇌ מרכז אסיה ⇌ האימפריה הביזנטית ⇌ אירופה מאשר כך:

צפון-מערב הודו → פרס → מרכז אסיה → האימפריה הביזנטית → אירופה.